

dr Wojciech MACIEJKO

WYŻSZA SZKOŁA ADMINISTRACJI I ZARZĄDZANIA
W PRZEMYŚLU

PUBLICZNOPRAWNA OCHRONA KRYJÓWEK RYB I RAKÓW

1. Wprowadzenie

Problematyka prawnej ochrony ryb i innych organizmów wodnych uregulowana została w ustawie z dnia 18 kwietnia 1985 r. o rybnictwie śródlądowym (Dz. U. z 1999 r. nr 66, poz. 750 ze zm.). Obok ochrony tych organizmów prawodawca w ustawie o rybnictwie śródlądowym unormował kwestie ich chowu, hodowli oraz połowu. Zakres przedmiotowy regulacji prawnej, w części dotyczącej ochrony ryb i innych wodnych organizmów obejmuje dwie sfery ingerencji w swobodę korzystania z wód: zasady ochrony oraz jej warunki. W grupie zasad (metod) ochrony organizmów wodnych ustawodawca posługuje się szeregiem zakazów, których naruszenie uruchamia sankcje przewidziane przepisami w prawie wykroczeń oraz w prawie karnym. Działaniami traktowanymi jako czyny karalne są w szczególności: połów bez wymaganych aktów i zezwoleń właściwego podmiotu, połów w okresie ochronnym, połów organizmów o wymiarach ochronnych, połów niedozwoloną techniką, a także połów w niedozwolonych miejscach.

Niedozwolone miejsca połowu nie są kategorią jednorodną. Różne aspekty życiowe ryb i innych organizmów wodnych przesądziły o bogactwie kryteriów, którymi prawodawca kierował się wskazując, w jakich miejscach, a więc w jakich częściach przestrzeni objętej wodą, oddziałuje norma prawa publicznego zakazująca dokonywania połowu lub innej ingerencji w środowisko wodne. Do podstawowych względów przesądzających o poddaniu ochronie prawnej miejsca objętego wodą należą: przystępowanie chronionych zwierząt do rozmnażania, gromadne przebywanie

osobników młodych, zimowanie, bytowanie (trwałe przebywanie), regularne przemieszczanie się (przepływ) oraz korzystanie ze schronienia.

Warto podjąć próbę określenia, z czego wynika, na czym polega i jak jest sankcjonowana przez prawo ta ostatnia forma ochrony organizmów wodnych, polegająca na objęciu zakazem połowu miejsc stanowiących ich naturalne schronienie.

2. Nora, jako podstawowa forma kryjówki ryb i raków

Potrzeba schronienia jest biologicznie ukształtowanym warunkiem prawidłowego rozwoju organizmów. W ustawie o rybactwie śródlądowym ochronie poddano podstawowe miejsca schronienia ryb oraz raków. Kryjówki te ustawodawca nazwał norami, formułując publicznoprawne zakazy wynikające z art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym. Zgodnie z tym przepisem, zabrania się połowu ryb i raków przez wyciąganie ich z nor oraz naruszania nor. Jak łatwo stwierdzić dokonując wykładni tego unormowania, obejmuje ono dwa odrębne zakazy: 1) zakaz połowu ryb lub raków przebywających w norach oraz 2) zakaz naruszania nor.

Punktem wyjścia dla ustalenia treści prawnej ochrony kryjówek ryb i raków powinno być ustalenie znaczenia terminu „nora ryby” i „nora raka”, gdyż tylko w tych miejscach działa norma prawna i tylko tam dopuszczenie się połowu ryby lub połowu raka będzie czynem wywołującym odpowiedzialność przed właściwym organem państwa. Podobna uwaga dotyczy czynów naruszania nor. Ustawa o rybactwie śródlądowym nie definiuje terminu „nora”. Semantyka art. 11 tej ustawy pozwala wyłącznie stwierdzić, że jest to miejsce, w którym przebywają ryby lub raki i podstawowy cel ich pobytu w tym miejscu ogranicza się do korzystania ze schronienia. Korzystając ze schronienia ryby i raki przebywające w norach nie mogą więc w rozpatrywanym okresie czasu, poza odpoczynkiem i unikaniem ewentualnego zagrożenia zewnętrznego, być skoncentrowane na innych przejawach swojej biologicznej aktywności; nie pobierają pokarmu, nie przystępują do rozrodu.

Przedstawione znaczenie terminu „nora” w pełni potwierdza wykładnia systemowa zewnętrzna polegająca na odczytaniu art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym w łączności z art. 17 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz. U. nr 92, poz. 880 ze zm.). W przepisie tym postanowiono, że w parku krajobrazowym mogą być wprowadzone zakazy: umyślnego zabijania dziko występujących zwierząt, niszczenia ich nor, legowisk, innych schronień i miejsc rozrodu oraz tarlisk i złożonej ikry, z wyjątkiem amatorskiego połowu ryb oraz

wykonywania czynności w ramach racjonalnej gospodarki rolnej, leśnej, rybackiej i łowieckiej. Jak wynika wprost z przytoczonego przepisu, „nora” oraz „legowisko” są na gruncie prawa podstawowymi formami „schronień” zwierząt. Podobne wnioski płyną też z art. 15 ust. 1 pkt 3 ustawy o ochronie przyrody, zgodnie z którym w parkach narodowych oraz rezerwach przyrody zabrania się chwytania lub zabijania dziko występujących zwierząt, zabierania lub niszczenia jaj, postaci młodocianych i form rozwojowych zwierząt, umyślnego płoszenia zwierząt kręgowych, zabierania poroży, niszczenia nor, gniazd, legowisk i innych schronień zwierząt oraz ich miejsc rozrodu. Przedstawione znaczenie terminu „nora” wynika też z treści art. 164 ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń (Dz. U. nr 12, poz. 114 ze zm.; dalej: k.w.). Jak postanowiono w tym z kolei przepisie, kto wybiera jaja lub pisklęta, niszczy legowiska lub gniazda ptasie albo niszczy legowiska, nory lub mrowiska znajdujące się w lesie albo na nie należącym do niego gruncie rolnym, podlega karze grzywny albo karze nagany. *A contrario*, obok nor i legowisk występują też inne schronienia zwierząt, objęte ochroną jednych przepisów (np. art. 17 ust. 1 pkt 2 ustawy o ochronie przyrody), a wyłączone spod ochrony innych przepisów (np. art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym). Co więcej, nory, tak jak pozostałe miejsca schronienia zwierząt (w tym legowiska), należy każdorazowo przeciwstawiać miejscom przebywania zwierząt nie będącym ich schronieniami, takim jak: miejscom służącym rozrodowi (w tym tarlisk i gniazd) oraz miejscom służącym rozwojowi form młodocianych (w tym miejscom występowania złożonej ikry i wylęgu).

Jak słusznie zwraca się uwagę w doktrynie prawa, zawarty w art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym termin „nora”, jest znaczeniowo węższy od terminu „kryjówka”. Jako przykładowe rodzaje nor zdalnych do pełnienia funkcji kryjówki dla ryb lub raków wskazuje się następujące miejsca: 1) pod kamieniami, 2) między korzeniami, 3) w dziurach w brzegu, a także 4) pod nawisami brzegowymi. Istotnym wyznacznikiem miejsc spełniających warunki uznania ich za norę ryby lub raka jest – jak wynika z zaprezentowanych przykładów – znacznie większy stopień zacienienia aniżeli w pozostałych miejscach oraz ograniczenie przestrzeni jakimiś przeszkodami wodnymi. Ograniczony dostęp światła oraz przeszkody, sprzyjając ochronie przed naturalnymi wrogami ryb i raków równocześnie zapewniają im łatwiejsze oddychanie, ze względu na zwiększoną zawartość tlenu w wodzie chłodniejszej, aniżeli cieplejszej. Do tego przykładowego katalogu kryjówek ryb i raków odpowiadających ustawowym wymogom prawnie chronionej nory, dodać należałoby jeszcze uskoki i załamania dna,

fragmenty wody szczelnie okryte baldachimem roślinności, warkocze roślinności tworzące nad dnem zwartą płaszczyznę oraz lodowe półki (tafle) brzegowe pokrywające zimą płytczynny ze zwolnionym nurtem wody.

3. Rodzaje nielegalnych ingerencji w nory ryb i raków

Jak już wspomniano wcześniej, przepis art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym formułuje normę sankcjonowaną, obejmującą dwa zakazy służące nienaruszalności nor należących do ryb i raków: zakaz połowu ryb i raków przez ich wyciągnięcie z nor oraz zakaz naruszania nor. Norma sankcjonująca zawarta została w art. 27 ust. 1 pkt 3 ustawy o rybactwie śródlądowym. Zgodnie z tym przepisem, kto narusza przepis art. 11 tej ustawy – podlega karze grzywny. W miejscu tym zaznaczyć należy, że konstrukcja językowa zawarta w powołanym przepisie nie jest dostatecznie precyzyjna. Przewiduje bowiem karę dla osoby „naruszającej przepis” zakazujący oznaczonych czynów. Postępowanie zgodne z prawem polega w tym przypadku na ciągłym powstrzymywaniu się od wyciągnięcia ryb i raków z nor oraz naruszania tych nor. To ten zakaz może być z logicznego punktu widzenia „naruszony”, a nie przepis konstytuujący taki zakaz. Naruszenie przepisu wskazującego na skutki naruszenia prowadzi może do mylnej oczywiście konkluzji, że naruszeniem przepisu prawa jest nienaruszenie zakazu wynikającego z tego przepisu. Właściwym zakresem przedmiotowym art. 27 ust. 1 pkt 3 ustawy o rybactwie śródlądowym jest zatem „naruszenie zakazu” określonego w art. 11 tej ustawy, a nie „naruszenie przepisu art. 11”.

Innym zagadnieniem, istotnym dla ochrony ryb i raków przebywających w norach jest ładunek znaczeniowy zawartego w art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym sformułowania „połów ryb i raków przez wyciągnięcie ich z nor”. Z całą pewnością końcowa część tego sformułowania nakazuje przyjąć, że chodzi o spowodowanie przez sprawcę, iż znajdująca się dotąd w norze – w znaczeniu ustalonym wcześniej – ryba lub rak, opuści wodę. Dwie istotne uwagi rodzą się na gruncie takiego założenia. Po pierwsze, z istoty „połowu” wynika, iż jest nim nie tylko skuteczne, faktyczne wyjmowanie ryb i raków z wody, ale i podejmowanie działań, które przy stanie wiedzy i rozwoju sprawcy pozwalają stwierdzić, iż ma on podstawy oczekiwać, że konsekwentnie działając w ten sposób wyciągnie z wody, wcześniej bądź później, rybę albo raka. Po drugie, również z natury „połowu” wynika, że jego celem jest spowodowanie wyjęcia (wyciągnięcia, wydostania) ryby lub raka z wody; nawet wówczas, gdy zwierzę ponownie, po wyjęciu, do tej wody trafi. Dla nagannej oceny

czynu z punktu widzenia prawodawcy wystarczające jest, że przebywająca w norze ryba lub rak zostały poddane stresowi, zakłócono im korzystanie z naturalnego schronienia, naruszono miejsce, w którym pod względem biologicznym zwierzę to mogło się czuć względnie niezagrożone. Nie ma najmniejszego znaczenia, czy osoba wyciągająca ryby i raki z nor następnie je uwalnia, ograniczając swoją korzyść do satysfakcji z ich oglądania, czy też je przenosi w inne miejsce, albo czy je zabija i zabiera albo zbywa. Wystarczającym dla stwierdzenia, że mamy do czynienia z połowem przez wyciąganie z nory jest uruchomienie faktycznych możliwości wyjęcia ryby lub raka z wody, nawet wówczas, gdyby liczne próby sprawcy – z racji jego niewystarczającej zręczności – kończyły się niepowodzeniem.

Ostatnią kwestią jest technika, jaką powinien posługiwać się sprawca, aby można było o nim w świetle prawa twierdzić, że „wyciąga ryby” albo że „wyciąga raki”. Zgodnie z niekwestionowanym stanowiskiem doktryny prawa, przyjmuje się, że „wyciąganie” polega na poławianiu gołymi rękami. Taka forma pozyskiwania ryb i raków nawiązuje do zbieractwa. Osoba wyciągająca rybę bądź raka z nory posługuje się naganną w ocenie ustawodawcy metodologią pozyskiwania zdobyczy. Wykorzystuje bowiem biologicznie ukształtowany mechanizm, zgodnie z którym w zacienionym i osłoniętym miejscu zwierzę nie spodziewa się żadnego zewnętrznego zagrożenia oraz ma daleko ograniczoną możliwość zmysłowego spostrzeżenia faktycznego zagrożenia. Wówczas ryba lub rak staje się wyjątkowo łatwą zdobyczą. Taka forma chwytania niektórych gatunków uwalnia łowiącego od konieczności pokonywania trudności związanych z lokalizacją rozproszonych i kamuflujących się ryb i raków, ich instynktowną ucieczką oraz nieufnością do nienaturalnie zachowujących się przynęt. Nie można jednak całkowicie wykluczyć, że wyciąganie ryb i raków z nor nie będzie miało miejsca w przypadku używania pewnych narzędzi, bardziej lub mniej zaawansowanych technicznie. Najprostszą pomocą techniczną, jaka mogłaby się nasuwać będą prawdopodobnie rękawice chroniące przez poranieniem rąk i zapobiegające wysłiznięciu się ryby. Kryterium „połowu gołymi rękami” może więc współcześnie okazać się zawodne.

Drugim zakazem ustanowionym w art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym jest zakaz naruszania nor. W końcowej części tego przepisu, ustawodawca powstrzymał się od określenia przez jakie zwierzęta zajmowane są nory, których dotyczy zakaz naruszania. Reguły wykładni systemowej wewnętrznej pozwalają jednak bez przeszkód stwierdzić, iż skoro wcześniejszy – zawarty w tej samej jednostce redakcyjnej ustawy –

przepis ustanawiał zakaz wyciągania z nor ryb i raków, to również w przypadku zakazu naruszania nor chodzi o nory zajmowane przez ryby bądź raki. Jak zauważa się słusznie w doktrynie, ustawodawca dość niefortunnie w przepisie art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym posłużył się koniunkcją („i”) łącząc wyraz „ryb” z wyrazem „raków”. Takie sformułowanie przepisu, przy zastosowaniu wykładni literalnej doprowadzić mogłoby do błędnego wniosku, że zakazy połowu oraz naruszania nor zawarte w analizowanym przepisie dotyczą tylko tych osób, które dokonują połowu z nory lub naruszenia nory zajmowanej równocześnie przez ryby i raki albo też obiektem swojego polowania czynią i ryby, i raki. Rzeczywisty sens tego unormowania nakazuje traktować jako czyn karalny zarówno połów i naruszanie nor zajmowanych wyłącznie przez ryby lub rybę oraz połów i naruszanie nor zajmowanych wyłącznie przez raki lub raka. Poprawna konstrukcja art. 11 ustawy o rybactwie śródlądowym powinna więc zawierać alternatywę rozłączną („lub”).

Naruszeniem nory będzie w świetle prawa wszelkie takie działanie, którego rezultaty wymierzone są w trwałość wyodrębnionego w naturalny bądź sztuczny sposób miejsca zdefiniowanego jako nora. Należy podkreślić, iż ze swej natury czyn objęty pierwszym zakazem („połów przez wyciąganie z nor”) nadaje się do popełnienia tylko z winy umyślnej. Innymi słowy nie można nieumyślnie łowić ryb, choć formalnie taką możliwość dopuszcza art. 5 k.w. Odmienny charakter ma czyn objęty zakazem drugim („naruszanie nor”). Tego czynu można się dopuścić zarówno z winy umyślnej, jak i z winy nieumyślnej. Można zatem naruszać norę działając z zamiarem zmiany jej dotychczasowego wyglądu oraz godzić się na taką zmianę, ale równie dobrze można pozostawać w nieświadomości, iż podejmując działania służące innemu celowi lub zgoła celu pozbawione – również dopuszcza się naruszenia nory (art. 6 § 1 i 2 k.w.).

Naruszeniem nory będzie nie tylko dokonywanie zmiany jej dotychczasowego wyglądu, ale i dokonywanie zmian wywołujących unicestwienie jej dotychczasowej funkcji dla zwierząt ją zasiedlających. W szczególności naruszeniem nory będzie: 1) usuwanie kamieni, głazów, części skał lub konarów drzew, pod którymi kryją się ryby bądź raki, 2) wyrównywanie zagłębień w dnie, 3) usuwanie wodnej roślinności stanowiącej podstawowy element kryjówek ryb i raków, 4) usuwanie gałęzi rzucających cień na tafelę wody, pod którymi kryją się ryby i raki, 5) budowa oraz demontaż urządzeń lub obiektów – bez względu na ich trwałość – zwalniających lub przyspieszających przepływ wody wewnątrz nory.

4. Sankcje za naruszanie kryjówek ryb i raków

Czyny polegające na poławianiu ryb lub raków z nor albo też naruszaniu nor, zgodnie z art. 27 ust. 1 pkt 3 ustawy o rybactwie śródlądowym są wykroczeniami zagrożonymi karą grzywny. Przez grzywnę tę należy rozumieć karę określoną w art. 18 pkt 3 k.w. Ustawa o rybactwie śródlądowym nie zawiera odrębnych przepisów dotyczących wysokości grzywny za połów ryb i raków z nor oraz naruszanie nor. Czyny te są zatem zagrożone grzywną w granicach ustalonych przez art. 24 § 1 k.w. Zgodnie z tym unormowaniem grzywnę wymierza się w wysokości od 20 do 5 000 zł, chyba że ustawa stanowi inaczej. Niezależnie od tego, sąd orzekający w sprawie wyciągania ryb lub raków z nor bądź w sprawie naruszania nor, jest uprawniony na podstawie art. 27 ust. 2, 3 i 5 ustawy o rybactwie śródlądowym orzec następujące środki karne: 1) nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego uprawnionego do rybactwa w wysokości do pięciokrotnej wartości przywłaszczonych ryb, 2) przepadek narzędzi i innych przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia wykroczenia, a także przedmiotów pochodzących bezpośrednio lub pośrednio z wykroczenia, 3) zakaz amatorskiego połowu ryb na okres od 6 do 18 miesięcy, 4) cofnięcie karty wędkarskiej lub karty łowiectwa podwodnego oraz 5) cofnięcie karty wędkarskiej do czasu uzyskania pełnoletności.

Oczywistym jest, że środki karne polegające na przepadku narzędzi i przedmiotów mogą być wymierzone tylko wobec takiego poławiającego lub naruszającego nory ryb i raków, który korzystał z narzędzi albo pozyskał przedmioty (np. uśmiercone ryby – w przypadku połowu przez wyciąganie albo usunięte z nabrzeża drewno – w przypadku naruszenia nory). Podobnie, wyrok orzekający nawiązkę może zostać wydany tylko wówczas, gdy doszło do połowu ryb, a nie raków. Raki bowiem zostały pominięte w treści art. 27 ust. 2 pkt 3 ustawy o rybactwie śródlądowym. Nie można tracić z pola widzenia, że na gruncie tej ustawy do terminu „ryba”, ani wprost, ani nawet odpowiednio nie można stosować wymogów dotyczących terminu „rak”, gdyż w art. 2 ust. 1 cyt. ustawy wyraźnie określono, że utożsamianie raka z rybą może nastąpić tylko na użytek chowu, hodowli i połowu. Pominięto więc tę część zakresu przedmiotowego ustawy o rybactwie śródlądowym, która dotyczy ochrony (por. art. 1 cyt. ustawy).

Również cofnięcie karty wędkarskiej, zarówno terminowe, jak i bezterminowe, a także cofnięcie karty łowiectwa podwodnego, może nastąpić wyłącznie w stosunku do

osób, którym takie akty administracyjne wydano. Ta sama uwaga dotyczy środka karnego polegającego na okresowym zakazie amatorskiego połowu ryb.

5. Konkluzja

Ustawodawcy formułującemu przepisy służące publicznoprawnej ochronie kryjówek ryb i raków przyświecały, jak się wydaje, trzy podstawowe cele. Przede wszystkim, o tak ukształtowanych warunkach odpowiedzialności prawnej przesądza wyjątkowa łatwość w schwytaniu ryby lub raka zajmujących określone miejsca. Dopuszczenie połowu w tych miejscach wiązałoby się z szybszym spadkiem liczby ryb i raków. Technika połowu w miejscach stanowiących ostoje i schronienie tych zwierząt, nawet bez zastosowania wyposażenia, przynosić może rezultaty zagrażające ich liczebności. Można wreszcie dostrzec w legislacyjnych działaniach ustawodawcy wyraz pewnego poszanowania dla wykształconych biologicznie potrzeb bezpieczeństwa zwierząt w miejscach, które środowisko uformowało jako bezpieczne i które jako takie są przez zwierzęta instynktownie postrzegane.

Literatura

1. Kłodnicki Z. 1992, *Tradycyjne rybołówstwo śródlądowe w Polsce. Zarys historii, sposobów, narzędzi i urządzeń rybackich w świetle metody retrogresywnej*, Wrocław, s. 111.
2. Radecki W. 2005, *Ustawa o rybactwie śródlądowym. Komentarz*, Warszawa, s. 133 i 134.

Akty normatywne

1. Ustawa z dnia 18 kwietnia 1985 r. *o rybactwie śródlądowym* (Dz. U. z 1999 r. nr 66, poz. 750 ze zm.).
2. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. *o ochronie przyrody* (Dz. U. nr 92, poz. 880 ze zm.).
3. Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – *Kodeks wykroczeń* (Dz. U. nr 12, poz. 114 ze zm.).